

Vrjednovanje i ocjenjivanje učeničkog znanja

Slijedeći bogato pedagoško naslijeđe može se uočiti da se pojavljuju različiti termini za osobe koje se bave odgojem i obrazovanjem. Poznato je da su Sumerani učitelja zvali *umia*, u značenju *brat, prijatelj, stariji čovjek koji poučava*. Oni su ravnatelja škole zvali *otac kuće tablica*, a njemu su pomagali tzv. *veliki brat te majstori za različita znanja*. Narodi staroga Istoka, posebice Židovi, koristili su se izrazom *rabin*, a on je značio: *učitelj, židovski svećenik, učenjak, znanstvenik*. Atenjani su učitelje u privatnim školama zvali *didaskali* (vjerojatno od grčke riječi *didaskalia* s osnovnim značenjem *nauk*). U starih se Grka učitelj nazivao *gramatikos*, ali se, kao i u Rimljana, pojavio izraz *pedagog* (*paidagogos*) od grčke riječi: *pais, paidos – dijete, dječak, i ago, agein – voditi*. Prvotno je taj izraz označavao roba koji vodi dijete u školu. Kasnije se naziv odnosio na sve one koji su se na bilo koji način bavili odgojem i obrazovanjem. Imenica učitelj postojala je i u staroslavenskom jeziku, a zabilježena je u najstarijim zapisima hrvatskoga jezika u 13. stoljeću. U nas se prema zakonskoj regulativi upotrebljavaju izrazi: *učitelj, nastavnik, profesor*. Distinkciju izraza moguće je učiniti na osnovi sustava razredne i predmetne nastave.

Ocjenjujemo svakodnevno, ali – što, i kako? Želimo li ocjenom potaknuti ili kazniti, ocjenjujemo li učeničko znanje ili ocjenom iskazujemo neznanje, prepoznamo li u ocjenama profesorski udio, ravnamo li se po ocjenama kolega iz zbornice, pristajemo li na dizanje ili spuštanje ocjena izvan učionica, imamo li jasne i konkretne argumente za svoje ocjene ili popuštamo pred roditeljskim presretanjima na hodnicima, nastojimo li se brojem ocjena približiti realnoj prosječnoj ocjeni ili ocjenjujemo samo kada moramo...? Tko nas je uopće naučio ocjenjivati? Što je sadržaj ocjena? Koja je njezina metrijska vrijednost? Možemo li govoriti o profesorskim stilovima, načinima i metodama ocjenjivanja? Je li naše ocjenjivanje za ocjenu?

Ocjena svakako ne bi trebala biti izvor dodatnih tenzija i konflikata, a neizbježne pogreške ocjenjivanja trebalo bi nastojati svesti na zanemarivu veličinu. Ocjena bi, dakle, morala biti rezultat kontinuiranog procesa vrjednovanja učeničkog znanja, a ne jednokratnog slučaja nakon kojega, primjerice, prva ocjena ostaje jedina, pa se stjecajem okolnosti znalo dogoditi da postane i zaključna. Najveća je slabost tzv. tradicionalnog načina ocjenjivanja u presudnom utjecaju čimbenika: osoba = metoda. Dakle, profesori samostalno određuju predmet ocjenjivanja ili definiraju elemente ocjenjivanja, a nerijetko proširuju ocjenjivanje i na one učeničke sposobnosti koje

s njihovim znanjem nisu u uskoj vezi. Mjerila su pritom promjenljiva, a ovise o profesoru i predmetu.

Razlike i pogriješke u ocjenjivanju osobito su vidljive kod ocjenjivanja usmenih ispita. Ono je ponekad nedosljedno pa i neobjektivno, što za posljedicu može imati smanjenu motivaciju učenika.

Neka provedena istraživanja daju prednost ocjenjivanju pisanih uradaka jer su učenicima ponuđeni isti zadaci u istim uvjetima. Nije dobro da to dovede do pojave raširene testomanije. Dobro je da se po predmetima testovi unaprijed planiraju te da učenici budu na vrijeme obaviješteni. Mislim da je za svaku pohvalu inicijativa škola koje objavljuju vremenik pisanih provjera na svojim web stranicama, tako da učenici mogu u svako doba provjeriti zadane termine.

Napomenula bih i pojedine slučajeve gdje je potreban individualizirani pristup učenicima ili pak rad po prilagođenim programima, što zbog programa nije slučaj u svim školama.

Zbog svega navedenog ne bi nas trebalo iznenaditi što se *dokimologija* kao novoznanstvena disciplina usmjerena na ocjenjivanje učenika i studenata okreće i ocjenjivanju profesora. A zašto sve to? Upravo zato jer svaka čovjekova aktivnost, svako nastojanje, sadrži u sebi i želju da se pomoću nje nešto postigne, da se dođe do nekog rezultata. Ako se tom aktivnošću želi postići neki učinak, ako je ta aktivnost neki rad, neka djelatnost, iz same logike toga nastojanja nedvojbeno proizlazi da se želi ustanoviti i njegova učinkovitost, njegov rezultat. Ne samo konačni rezultat, nego se želi ustanoviti i put njegova ostvarivanja, njegovi međurezultati (međunarodnom terminologijom *interimni rezultat*) da bi put prema konačnom rezultatu bio što uspješniji. Taj postupak ustanovljivanja učinkovitosti ima razne oblike, pa zato i razne nazive. Neki od njih su: *vrjednovanje, praćenje, ispitivanje, ocjenjivanje, procjenjivanje, mjerenje*. Rabe se i njihovi sinonimi pa se primjerice uz vrjednovanje, često rabi i istoznačni međunarodni termin *evaluacija*. Nabrojani hrvatski nazivi sličnog su značenja, no ipak nisu istoznačni. Razlike među njima nije, međutim, moguće posve odrediti. Vrlo su relativne, a i subjektivno su obojene.

Osim već spomenute dokimologije time se bave i različite znanosti, svaka iz svojeg aspekta (psihologija, pedagogija, sociologija, pravo i druge), nastojeći odgonetnuti pojedine komplekse više ili manje još uvijek otvorenih pitanja.

Napomenula bih da se kod nas o navedenom počelo raspravljati veoma skromno 1937. god na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a začetnik novog načina istraživanja bio je dr. Ramiro Bujas sa suradnicima (Z. Bujas i J. Blašković).

Izgleda da nekih konačnih i revolucionarnih rješenja jednostavno nema. Stručnjak kojemu je u središtu zanimanja dobrobit svakog učenika prije no dokazivanje vlastite virtuoznosti u *nepogrešivom* odvagivanju svake ocjene, moći će promišljenim, mudrim korištenjem ocjena pokrenuti proces pozitivnih promjena i kod učenika koji imaju ozbiljinih problema u savladavanju školskoga gradiva, povučenošću do ozbiljne izoliranosti, poremećaja ponašanja kao što su neopravdani izostanci, agresivni

ispadi ili zloupotreba psiho aktivnih tvari. S time se nažalost susrećemo, pa je stoga potreban drugačiji pristup segmentu profesorskog poziva kroz organizirani oblik edukacije, a na čemu se u posljednje vrijeme intenzivno radi.

Škola i za učenike i za profesore mora postati mjesto procesa kreiranja novih ljudi za nova buduća vremena. U školskom učenju nije bitno samo učiti nastavne sadržaje. Jednako je važno, ako ne i važnije, naučiti učenike kako učiti i učenje motivirati. Tko je tijekom školovanja naučio učiti i motivirati se, sigurno će razviti osobni potencijal i postići željeni cilj. Učenici će to moći postići i kroz spoznaju objektivnosti i pravednosti u odnosu na sebe i ocjenu svoga rada, a nastavnik u odnosu na sebe kao ispitivača i ocjenjivača.

Jedno nedavno istraživanje pokazalo je rang listu bitnih karakteristika koje učenici smatraju sastavnicama objektivnog i pravednog ocjenjivanja, a što podiže njihovu motivaciju za rad i učenje. Te karakteristike su:

- I. rang: stručnost i dobro poznavanje nastavnog predmeta
- II. rang: dosljednost, strpljivost, smirenost i odgovornost
- III. rang: dobrohotan prema učenicima, ima sposobnost empatije
- IV. rang: voli učenike i posao koji obnaša.

Komentar nije potreban jer su bitne sastavnice više nego prepoznate. Ocjenu treba sagledati u vezi: UČENIK – GRADIVO – PROFESOR.

- O problemu provjeravanja, vrjednovanja i ocjenjivanja treba raspravljati i vježbati samoprocjenu, a učenici i nastavnici procjenjuju jedni druge.
- Roditeljima osvještavati problem ocjenjivanja više i češće.
- Povratnu informaciju o radu učenika poželjno je da profesor daje roditelju u nazočnosti učenika tijekom školske godine.
- Ocjenu treba sagledavati kao prosudbu znanja (postignuća), a ne kao cilj koji se ostvaruje na kraju školske godine.
- Poštivati učenikovu ličnost, poticati samopouzdanje i osjećaj napredovanja.
- Osposobljavati za samoučenje, samoprocjenu i procjenu drugih učenika.
- Poticati aktivno sudjelovanje u nastavi i izvannastavnim aktivnostima (samostalni istraživački radovi učenika, povijesna grupa, poster-projekti).

Učenici Škole primijenjene umjetnosti i dizajna na terenskoj nastavi vrlo aktivno i kreativno sudjeluju fotografiranjem, izradom maketa, crtanjem postera koji se izlažu u školi ili izvan škole (npr. putovanje u SP Jasenovac, Vukovar, Omiš, Rovinj, Mali Lošinj, Krk, Zadar, Nin itd). Kroz nastavu povijesti mnoge teme se uče i rade u korelaciji s drugim humanističkim predmetima ali i strukovnim predmetima umjetničke struke. O navedenom bi se još moglo više pisati i razmišljati pa za kraj ovog teksta evo još nekih razmišljanja:

1. Bit ocjenjivanja izgleda vrlo jednostavno: postavljeno pitanje je podražaj koji izaziva određenu reakciju u obliku odgovora.

2. Ocjene se bilježe za potrebe učenika, roditelja, profesora i škole. Brojčana je ocjena snažno sredstvo vlasti profesora nad učenicom, a nekada i sredstvo prijete i zastrašivanja.
3. Školska ocjena ima dijagnostičku, prognostičku i motivacijsku funkciju. Najbolje je ako je ocjena rezultat zajedničkog dogovora učenika i profesora.
4. Školske ocjene služe za rangiranje učenika, razreda i škole.
5. Nužno je eliminirati modele ocjenjivanja koji su izvori nesigurnosti i straha od škole. Ne vrjednuje se samo znanje i sposobnosti učenika.
6. Ocjena predočava dijagnozu stanja u usporedbi s očekivanim rezultatima. Svi učenici ne mogu ili ne žele dostići istu razinu pedagoškoga standarda.
7. Verbalne sposobnosti učenika uvelike utječu na ocjenu. Učenici ocijenjeni istom ocjenom u dvama razredima ne posjeduju podjednaka znanja.
8. Učeniku postaje važnije tko ga ispituje i ocjenjuje, nego koliko je i kako naučio predmetne sadržaje.
9. Profesor mora otkrivati učenikove sposobnosti i znanje, a ne vrebati na njegov neuspjeh i neznanje.
10. Profesor treba obrazovati i odgajati učenike, a ne suditi im.
11. Znanje provjeravati u razredu, individualno ili skupno: razgovorom, ispitivanjem, izradom pisanih i drugih zadaća, višeminutnom provjerom, nastupom i drugim postupcima
12. U tome će nam pomoći novi kurikulum povijesti čiji su elementi ocjenjivanja složeni prema Bloomovoj taksonomiji:
 - ČINJENIČNO ZNANJE (poznavanje najvažnijih činjenica, datuma i povijesnih osoba, razumijevanje temeljnih povijesnih pojmova).
 - KONCEPTUALNO ZNANJE (poznavanje kronologije, uzročno-posljedičnih veza, kontinuiteta i primjena, uporaba povijesnih izvora, empatijsko razumijevanje)
 - PROCEDAURALNO ZNANJE (poznavanje metoda prikupljanja podataka, sređivanje i obrada podataka, interpretacija podataka, poznavanje metoda pisanja rada... znati ostvariti maleno istraživanje)
 - METAKOGNITIVNO ZNANJE (znanje kako učiti).

Nastava povijesti mora biti temelj demokracije, ali se postavlja pitanje je li u naša nastava toliko kvalitetna da bi uputila učenike prema demokraciji i pluralnom društvu.

Nažalost, nastava povijesti opterećena je raznim ideologemima koji su ukorijenjeni u 19. stoljeću kada se oblikovala hrvatska nacija. Struktura znanja koja se nudila učenicima bila je uglavnom skica događaja u kojima je ugledno mjesto zauzimala elita, a o hrvatskom narodu bilo je malo riječi. Takva struktura bila je utemeljena u tradicionalnoj naraciji koja nije pratila razvoj didaktičkih dostignuća te nije mogla unaprijediti komunikaciju niti racionalizirati nastavu.

Takva rješenja nudi nova metodika, ali najbolje „metodike“ nema jer nastavnikovo umijeće metodiku uvijek obogaćuje i poboljšava svojim humaniziranjem i kreativnošću.

Literatura:

Bujas, Ramiro. „O ocjenjivanju“. *Napredak* 78/9-10 (1937): 423-427.

Grgin, Tomislav. „Metrijska vrijednost tradicionalnog ocjenjivanja znanja u školama“.

U *Praćenje i ocjenjivanje školskog uspjeha-zbornik*, ur. Hrvoje Grgoč, 13-17. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2002.

Janković, Josip. „Školska dokimologija, zablude, opasnosti i mogućnosti“. U *Praćenje i ocjenjivanje školskog uspjeha – zbornik*, ur. Hrvoje Grgoč, 64-72. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2002.

Rendić-Miočević, Ivo. *Učenik – istražitelj prošlosti, Novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.

Stoll, Louise, Dean Fink. *Mijenjamo naše škole*. Zagreb: Educa, 2000.

Trškan, Danijela. *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.